Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi
ISSN:1303-5134

Cilt:9 Sayı:1 Yıl:2012

Medyada yeni sağlık anlayışları ve kadın bedeninin temsili

Gönül Demez[1]

Özet

Bu çalışmada değişen sağlık algılamalarının medya aracılığıyla kadın bedeni üzerinden yeniden üretilmesine odaklanılmaktadır. Sağlık, hastalık, toplum, birey ilişkisi her toplumsal yapıda yeniden düzenlenir ve bir tür iktidar ilişkileri biçiminde işler. Günümüzün önemli güçlerinden ve bilgilendirme, eğitim ve sosyalleşme araçlarından olan medya da bu iktidar ilişkileri içinde yerini almıştır. Bu anlamda medya, eğlendirerek, yönlendirerek, örnekleyerek, bilgilendirerek geçerli dönemsel normların yerleşmesi, yaygınlaşması ve pekiştirilmesi süreçlerinde etkin ve önemli bir güçtür. Toplumsal cinsiyet algıları, sağlık anlayışı ve bedene olan yaklaşım ve tanımlamalar toplumsal süreçlerdir. Bu bağlamda, günümüz toplumunda medyanın önemli bir güç olduğu düşüncesinden hareketle bu çalışma, yeni sağlık anlayışının bir düzenleme ve disiplin aracı olarak kadın bedeni üzerinden nasıl işlediğini anlamayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede ulusal yayın yapan iki gazetenin sağlık ile ilgili metinleri taranarak, yeni sağlık anlayışı ve beden ilişkisinin medyada ele alınış biçimi irdelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Beden Sosyolojisi, toplumsal cinsiyet, medya, sağlık, kadın

A new understanding of health and representation of the female body in the media

Abstract

This study focuses on the representation of female body and health policies in the media. In this context gender relation, media and new health policies will be discussed. Body policy, health policy, descriptions of diseases and individual relationships are re-arranged in each social structure. Media, today's greatest strengths, through information, education, and as a means of socialization, has taken its place within these power relations.

Based on the idea that a major force in today's society - the media, this study is to understand how it works with the new understanding of health as a means of regulation and discipline of the female body. In this context, health-related texts are analyzed in two national newspapers. Thus, a new understanding of health and female body relationships are handled in the media format is examined.

Keywords: Sociology of the Body, gender, media, health, woman

[1] Yrd. Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi Sosyoloji Bölümü, gonuldemez@gmail.com

Demez, G., (2012). Medyada yeni sağlık anlayışları ve kadın bedeninin temsili. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 9:1. Erişim: http://www.insanbilimleri.com

Giriş

Değişen paradigmalar her alanda olduğu gibi sağlık politikalarının da yönünü belirlemektedir. Tüketim kültürü ve medyanın başat öğeler olduğu günümüz toplumunda sağlık, hastalık, beslenme, güzellik anlayışları da dönüşmektedir. Bireyselleşme, özgürlük ve bedene ilişkin tartışmaların gündeme gelmesi ise bu sürecin sonuçlarındandır. Her dönemin ve her sistemin ayakta kalabilmesi ve varlığını sürdürebilmesi için oluşturduğu bir takım kurallar bütünü ve değerler sistemine paralel olarak istediği bir insan tipi, bir insan modeli olduğu düşüncesinden hareketle her toplumsal yapının da varlığını sürdürebilmek anlamında insanları denetim altına almak, disipline etmek için kullandığı aygıtlar, kurumlar ve sistemler olduğu söylenebilir. Bu kurumlar bireyleri ıslah eder, düzenler ve disipline eder. Modern toplumlarda bu süreç gündelik yaşamın rutin pratiklerine yayılarak, birey yaşamını her alanda kuşatan kültürel bir ortama dönüşmüştür.

Değişen sağlık anlayışı ve politikalarının medyada ele alınış biçimlerine odaklanan bu çalışma disiplinler arası olma zorunluluğunu dayatmaktadır. Bu çalışma ile sağlık sosyolojisi, beden sosyolojisi ve medya çalışmalarında ilgili alandaki tartışmalar birlikte ele alınacaktır. Pierre Bourdieu Habitus'u "toplumsallaşmış gövde" (Bourdieu, Wacquant, 2003:118) olarak tanımlar. Bourdieu'da bireyin bedeni, ait olduğu sınıfın ve toplumsal ve kültürel mirasının görünür kılındığı yerdir. Böylece tarihsel ve toplumsal arka plan beden üzerinde somutlaşır. Behnke C. and Meuser (2001) toplumsal cinsiyet ve habitus ilişkisini erkeklik bağlamında ele aldıkları çalışmalarında kadın ve erkeklerin cinsiyet kimliklerinin sosyal inşasında toplumsal yatkınlıklar ve süreçlerin önemini vurgularlar. Bu süreçler toplumsallık ve bireysel olanın karşılıklı mücadelesi ve etkileşimi ile oluşur. Naci Soykan'a göre; "Bedenin tarihi onun üstüne kurulan egemenliklerin tarihidir" (Soykan, 1996:59). Buradan hareketle beden ve beden üzerine uygulanan denetimin, disiplinin, kaynağını içinde bulunduğu toplumdan yani döneminin geçerli değerleri ve ideolojisinden aldığı söylenebilir. Beden bu bağlamda sağlık, hastalık, güzellik, gençlik, yaşlılık gibi kavramların görünürleştiği, somutlaştığı alandır. Bu nedenle sağlık politikalarının ve anlayışının değişim yönü bedene yaklaşımdan ayrı düşünülemez. Beden nasıl toplumsal bağlamından ayrı düşünülemiyorsa sağlık, hastalık gibi kavramlar da sadece tıbbi bilgiye indirgenemez. Sağlık sosyolojisinin temel argümanı da hastalıkların sadece fiziksel ya da biyolojik süreçler olarak açıklanamayacakları yönündedir. Bu anlamda hastalıklara yüklenen anlamların, hastalıklara karşı takınılan tavırların, uygulamaların toplumsal yönünün göz ardı edilemeyeceği vurgulanır. Yani sağlık ve hastalığın tanımlarının kültürel olabileceği, sınırlarının iç içe geçmiş olduğu düşüncesi bu

Demez, G., (2012). Medyada yeni sağlık anlayışları ve kadın bedeninin temsili. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 9:1. Erişim: http://www.insanbilimleri.com

konudaki uygulamaların toplumsal değişimle birlikte değiştiğini ifade eder. WHO (World health organization, 1946) da sağlığı "sadece bedenen hasta olmamak değil, fiziksel, akılsal ve sosyal açıdan da tam bir iyilik hali içinde olma" durumu olarak tanımlamaktadır (Nazlı, 2008: 19). Dünya Sağlık Örgütü'nün sağlığı tam bir iyilik hali olarak tanımladığı dikkate alınırsa; (fiziksel, ruhsal, zihinsel, sosyal olarak tam bir iyilik hali) özellikle günümüzde yaşlanmayı, çirkinliği, engelliliği, şişmanlığı, can sıkıntısını v.s. hastalık olarak kabul etmenin dayatıldığı iddia edilebilir. Bu süreçler ve durumlar yaşamın doğal akışı içerisinde her bireyin karşı karşıya gelebileceği ve başa çıkabileceği sorunlardır. Modern öncesi dönemde ya da farklı toplumsal yapılar söz konusu olduğunda bu sorunlar hastalık tanımı içine girmezdi. Illich, geleneksel kültürlerde sağlık bakımının, yeme, içme, çalışma, soluk alma, sevişme, politik davranma, egzersiz yapma, şarkı söyleme, düş görme, savaşma ve acı çekme gibi geniş bir yelpazeyi içine alan bir program olduğunu ve bireyin bunlarla başa çıkmasının doğal yaşamsal bir süreç olduğunu ve toplumun kurumlarının bu anlamda çözümler ürettiğini söyler. Bu anlayışta yani geleneksel kültürlerde sağlık bir uyum sağlama meselesidir. "Toplumca yaratılmış gerçekliklere karşı içgüdüsel değil, otonom ama yine de kültür tarafından şekillendirilmiş bir tepkidir" (Illich, 1995:190). Geleneksel kültürlerin insanın ağrıyı, hastalığı ve ölümü göğüsleyebilme gereksiniminin yadsınmasına dayalı olduğunu vurgulayan Illich, bu dönemde insanların kendi başlarına üstesinden geldikleri sorunların günümüz modern tıbbi anlayışı söz konusu olduğunda, dönüştüğüne dikkati çekmektedir. Günümüzde bu sorunların çözümü modern tıp biliminin işlevleri arasındadır. Böylece, tıbbi bilgi, bireylerin hastalık olarak kabul edilen sorunlarının toplumsal süreç içerisinde çözümlenmesinin yerine kendi denetimine alan bürokratik bir sisteme dönüşmüştür (Illich, 1995:91). Yani neyin hastalık, neyin normal olduğunun ölçütü bir anlamda yaşanan dönemin toplumsal değerleridir. Tam bu noktada medyadaki sağlık haberlerine ve sağlıkla ilgili yayınlara bakıldığında; Foucault' cu yaklaşımla normalin ve anormalin sınırlarının çok keskin bir biçimde çizildiği, bu çizgilerin dışında olanların çeşitli yöntemlerle disiplin altına alındığı, tedavi edildiği, yönlendirildiği, tanımlanıp, sorunsallaştırıldığı (tıp, alternatif tıp, kozmetik ve güzellik sanayi, estetik cerrahi) görülmektedir. Medyada sağlık ile ilgili yayınların yaygın olması, yaygınlaşan bu anlayışın gündelik yaşamın rutinleri arasına yerleştiğinin kanıtı gibidir. Toplumun hastalıklar karşısındaki zaaflarının, bu konulara olan ilginin tüketim endüstrisi tarafından keşfedildiği ve medya yoluyla işlendiği, reklamlarla büyük bir pazara dönüştürüldüğü anlamına gelmektedir. Özellikle kadın bedeni, güzellik, diyet, kadın hastalıkları, cinsellik, menopoz, yaşlanma gibi konuların sağlık haberleri ve yayınlarında ön

planda olması bu durumu netleştirmektedir. Hatta medyada sağlık ile ilgili yayınların bu konularla sınırlanıp tanımlandığı ve sağlık tanımının neredeyse tamamen söz konusu alanlarla ifade edildiği, yani ağırlıklı olarak kadın bedeni üzerinden tanımlanan, gençlik, güzellik, cinsellik ile ilgili imgelerin sağlıklı olmakla eş tutulduğu, sınırlandığı iddia edilebilir.

İktidarın Uygulama Alanı Olarak Denetim Aracına Dönüşen Beden ve Sağlık İlişkisi

Mauss'a göre; beden teknikleri anlamında değerlendirildiğinde eylem serilerinin bireyin yaşantısında var olma, yer alma nedenlerinden biri, bu eylemlerin toplumsal otorite için ve toplumsal otorite tarafından oluşturulmuş olmasıdır (2006:489). Beden toplumsal olanın bireysel olarak ikna edici biçimde yansıtıldığı, siyasetin dönüşerek kendisini insan doğası olarak sunduğu, doğallaştığı mekandır (Fiske:1999:90). Böylece bireyin bedeni, toplumsal beden politikalarının somutlaştığı, konumladığı yer olarak tanımlanabilir. Fiske'ye (1999:115) göre; giyim, kozmetik, diyet, bedeni metinleştirmenin araçlarıdır ve güzellik de aynı anlamda sosyo-politiktir. Bundan dolayı beden üzerinden işleyen benzeri toplumsal uygulamalar toplumsal iktidarı uygulamaya yönelik söylemler olarak kabul edilirler. Nazlı'ya (2009) göre bedenin belirgin sosyal hali olan tüketen beden ile sağlıklı bedenler, içinde yaşadıkları toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel özelliklerini yansıtan birer aracı gibidirler. Bedenin söz konusu toplumda üretilen söylem aracılığıyla sınır ve olasılıklarının algısal temelleri belirlenir. Bu durum fiziki mekânlar aracılığıyla ve somutlaştığı yer olarak beden ve onun konumlandığı bedensellik ile görünürleşir.

Fiske (1999:114) ataerkil kapitalizmde bedenin siyasallaştırıldığını belirterek, bedenin iktidarı taşıyan toplumsal ve cinsel normallik tanımlarının gerçek anlamda cisimleştiği ve bu normlardan sapmanın disiplin altına alınıp cezalandırıldığı bir merkez olduğunu vurgular. Bu çerçevede toplumsal denetim aygıtlarıyla birlikte, bedenin anlamları ve bedenin davranışlarını denetim altına almak için çalışan "söylemsel pratikler" birlikte hareket eder. Fiske'nin de Certeau'dan aktardığına göre; "…bir toplumun hukuku ve logos'u ete ve kemiğe büründürülüp cisimleştirilirken, toplumdaki insanların bedenleri de bir "metinleştirme" süreci yoluyla bu kuralların gösterenlerine dönüşmektedir" (Fiske, 1999:115). Bu metinleştirmeler sıradan gündelik pratikler aracılığıyla etkinleştirilirler. Giyim, kozmetik, sabah koşuları, diyet programları dönemsel kuralları cisimleştirmenin ve bedeni metinleştirmenin araçlarıdırlar. Bu çerçeveden sağlığa bakıldığında sağlığa yüklenen anlamların bireysel değil toplumsal oldukları görülür. Dolayısıyla güzelliğin anlamaları da estetik olmaktan çok siyasaldır. Bu nedenle hem sağlık hem de güzellik algıları ve bu alanlardaki uygulamalar aynı ölçüde

sosyolojik ve ideolojiktirler ve toplumsal iktidarı uygulamaya yönelik söylemler olarak tanımlanabilirler.

Işık'ın aktarımıyla; Turner'a göre yirminci yüzyılın temel özeliklerinden biri bedenin ticarileşmesidir. Ticarileşmiş beden cinsel haz ve kendini beğenmenin nesnesine dönüşür. Bu anlamda enerjinin disipline edilmesi ve ihtiyaçların artması bağlamında bedenin rasyonelleştirildiği görülür. Diyet rejimleri bu nedenle bedenin rasyonelleştirilmesi, kontrol edilmesi ve hedonizmin temel nesnesi haline dönüşmesiyle ilişkilidir (Işık, 1998:147). Yoğun bilgi bombardımanı altındaki bireyler hem her şeyden anında haberdar ama aynı zamanda da hiç bir konuda derinlemesine ve tam ve doğru, güvenilir bilgiye sahip olunamayan ortamın hastalıklı baskısı altındadır. Medyadaki bu bilgilendirme bireyler açısından adeta bir bombardımana dönüşmektedir. İnsanların zayıf oldukları alanlardan olan hastalık, beslenme, güzellik, yaşlılık, sosyal iktidar kaybı gibi konuların medyada yoğun olarak yer alması günümüzün hâkim ideolojisi olan kapitalizmin varlığını sürdürmesinin araçlarından birinin insan bedeni ve yaşamı olduğunu gösterir. Meuser (2009), geçmişe bakıldığında kadın bedeninin tartışmaların merkezinde olduğunu, bu çerçevede antropoloji, felsefe, psikoloji, sosyoloji hangi bilimsel bakış açısını dikkate aldığınızın önemli olmadığını, genellikle kadınlığın beden ile ilişkilendirilerek tartışıldığını vurgular. Günümüzde erkek bedeninin de ticarileştirildiği, görünürleştiği ve reklam ve tüketim malzemesi haline getirildiği söylenebilmekle birlikte, Meuser'in de vurguladığı gibi kadın bedeni bu anlamda daha kolay tartışma malzemesi yapılmaktadır. Bu nedenle, kadınlık, cinsellik, güzellik, incelik ve yaşlanma söz konusu olduğunda kadın ve kadın bedeninin tüketim malzemesi olarak yer almasının günümüzde de piyasa değeri açısından önde olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Örneğin; 1980'lerden sonra menopozun ticarileştirilmesi sürecinin hız kazanması sonucu "özellikle post-fordist dönemin hizmet sektörünün kadın emeğine dayanması eril iş dünyasını kaygılandırdı ve kadınlar iş anlamında en verimli dönemini hastalıklı, eksik olarak tanımlayarak egemenliklerini sürdürmeye devam ettiler" (Çabuklu, 2006:22). Böylece kadının yaşam döngüsü ve biyolojik yaşam süreçlerinin de ekonomik, sosyal v.b. geniş bir yelpazede etkilendiği söylenebilir. Üretimin değil tüketimin ön planda olduğu toplumlarda, tüketim toplumsal bütünleşmenin en önemli ölçütlerinden biridir. Birey yaşamının her alanında etkili olan bu tüketim anlayışı, beden ve bedensel zevklerin ve bedene ait her durumun da tüketilebilir olduğunu ifade eder. "Bu bakış açısı ise hastalığa bakışı da etkilemiştir. Hastalığı bio-mekanik bir süreç olmaktan çıkarıp, hastalık kadar hastayı da dikkate alan bio-kültürel bir bakışa kayar" (Nazlı,2008:8). Nazlı'ya göre; postmodern

toplumlarda hastalığı açıklayan biyolojik faktörlerin yanında alkol, sigara gibi, çeşitli alışkanlıklar, stres, yaşama biçimi, beslenme, spor, yalnızlık gibi sosyal, kültürel, psikolojik faktörleri de birer hastalık nedeni olarak değerlendirmek gereklidir. Bu süreçte hastalık tiplerindeki değişmeler de göstermiştir ki, hastalıkların hem ortaya çıkışında hem de yayılışında sosyo-kültürel faktörlerin ağırlığının artması nedeniyle tıbbi bakış da yönünü bio-kültürel alana çevirmiştir.

Beden gücüne dayalı üretimin yapıldığı dönemlerde yani köleci sistemde güçlü ve güzel beden zayıf ve çirkin bir bedenden daha çok para ederdi. Günümüzde toplumsal yapının ve üretim biçiminin değişmesine rağmen bedene değer biçilmesinin kriterleri pek değişmemiştir. "Bir yandan seks pazarında gerçek bedenlerin diğer taraftan medyada görüntü pazarında beden görüntülerinin satışında hep aynı ölçü kullanılır. Hedef beden daima genç, güzel, alımlı bedendir" (Soykan,1996: 59). Bu bağlamda beden "güzellik miti ve tüketici söylemleri tarafından geliştirilen dış görünüş ve kadının çekiciliği kavramları ile vurgulanır" (Kırca, 2007:165). Köleci sistemin gösterişli, estetik dolayısıyla sağlıklı bedeni üretim süreci için önemli iken, bu gün aynı şekilde güzel, çekici, sağlıklı bedenin tüketim üzerinden, bizzat tüketim malzemesi ya da tüketimin mekânı olarak algılanması önemlidir. Bu süreçte beslenmeye yüklenen anlam ve beslenme rejimlerinin algısı da değişmiştir. Rejim artık yüzyıllar boyunca olduğu gibi hastalık ile birey ilişkisinde bireyin karşısında önlem aldığı bir durum değil, bolluk toplumlarında geliştirilen yağ fobisinin bir sonucu olarak kişinin kendi üzerinde gerçekleştirdiği bir estetik çalışma anlamına gelmektedir (Giet,2006:76). Çağımızda sağlıklı olmanın bazı görünür ölçütleri vardır. Bu anlamda sağlıklı beden estetik ve bakımlı beden anlamına gelmektedir.

Norbert Elias (2000), "Uygarlaşma Süreci" adlı çalışmasında Batının medenileşme sürecinden bahsederken, bu sürecin bedenin denetim altına alınması, oto kontrole tabi tutulmasıyla biçimlendiğini söyler. Medenileşme sürecinde insan doğası denetim altına alınmış, içgüdüleri ve bedensel işlevleri bastırılmıştır. Medeni olmak ve ilkel olmak insan doğası dolayısıyla bedeni üzerinden işleyen süreçlerdir. Akıl-doğa, doğa-kültür ikilemi uygarlaşma sürecinde insan doğası ile onun terbiye edilmesi, toplumsallaşması üzerinden işlenir. Bedensel işlev ve hazların "kirli" suçlamasıyla disiplin altına alınması gerekmektedir. Estetikleştirilmiş beden, toplumsal denetime ve disiplin altına alınmış temizliğe hiçbir meydan okumada bulunmayan kirden arınmış bir bedendir (Fiske,1999:124). Bedeni bitmemiş bir proje olarak tanımlayan Yumul (2000), Elias'a atıfla; uygarlaşma sürecinde insanın en doğal fonksiyonlarının, adaba aykırı olarak algılandığını, utanılması, gizlenmesi gerekli özellikler olarak tanımlandığını

ifade eder. Bu süreçte beden bir proje gibi ele alınıp, işlendi. Dış görünüm, bedenin zaafları, bedenin işlevleri, terlemek, kokmak, tuvalet ihtiyacı, yağlı saç, dışkı, geğirmek, gaz çıkarmak, tükürmek, yeme, içme gibi faaliyetlere yeniden anlamlar yüklendi. Bunlar bedenin doğal işlevleri değil de toplumsal birer gösterge olarak ele alınıp yeniden düzenlendi. Bu bağlamda Elias, gündelik yaşamın disipline edici, düzenleyici, ıslah edici ve egemen kültüre itaat ettirici bir politik sürece dönüştürüldüğünü anlatır. Modern insan kendini terbiye etmiştir. Toplumsal yasakları içselleştirmiş, iç disiplin ve öz kontrolü yüksektir. Bu bedenler denetime cevap verdikleri ölçüde modern ve tersi durumda ise biçimsiz bedenler olarak adlandırılırlar. Davranış ve görünüşleri açısından toplumdaki hâkim normlara uyan, yani kültürlü, doğal yönünü törpülemiş eğitilmiş bedenler uygar olarak tanımlanır. Uygar beden toplumsallaşan rasyonelleşen ve bireyselleşen bedendir.

Her toplumsal yapının varlığını sürdürebilmek, insanları denetim altına almak, disipline etmek için kullandığı aygıtlar, kurumlar ve sistemler beden denetimi üzerinden işler. Bu denetim bireyleri ve bedenlerini düzenler ve disipline eder. Kitle iletişim araçlarının, insanların beyinlerini sürekli meşgul ederek, düşüncelerini ve eylemlerini hâkim ideolojinin izin verdiği sınırlar içerisinde doldurarak, oyalayarak istenilen modelde insanlar oluşturdukları tüm karşı argümanlara rağmen hala kabul görmekte olan bir düşüncedir. İnsanların en zayıf oldukları alan olan hastalık, beslenme, güzellik, yaşlılık, güçten düşme gibi konuların medyada yoğun olarak yer alması, günümüzün hâkim ideolojisi olan kapitalizmin yaşam alanının insan bedeni ve yaşamı süreci olduğunu gösterir.

Özellikle kadın, güzellik, diyet, kadın hastalıkları, cinsellik konularının medyada özellikle de yazılı basında yoğun bir şekilde ele alınması kadın bedeninin bir tüketim nesnesi olarak yerini ve önemini koruduğunu gösterir. Sosyal bilimleri iktidarın bedellerini azaltmak, kapsama alanını artırmak, ekonomik gücü, toplumun itaatkârlığının ve ondan sağlanan faydanın azami seviyeye çıkarılabileceği eğitimsel, askeri, endüstriyel, cezai ve tıbbi kurumlarla birleştirmek için tasarlanmış "iktidar stratejileri" olarak tanımlanabileceğini söyleyen O'Neill (2007:245), "bir disiplin toplumunda iktidar hareketini bireysel kanallardan oluşturan kılcallarla çalışır. Böylelikle, iktidarın işleyişi azami toplanma sağlayabilmek için muhakkak bireyselleşmiştir" der. Bedenin bir makine olarak kabul edildiği bu anlayış, temelini Kartezyen düşünceden alır ve akıl-beden ayrımından başlayarak, bedene "iyi işlemesi gereken bir makine" olarak yaklaşır ve hastalıkları nedensel ve nesnel süreçlerle tanımlamaya çalışır (Nazlı, 2008:7). Baudrillard (1997) ise; "Tüketim Toplumu" olarak tanımladığı günümüz toplumlarında, sembolik değişim değerinin kullanım değerinden önemli olduğunu, metalara yüklenen

anlamın metaların sağladığı doyumla değil, toplumsal ve sembolik anlamlarla belirlendiğini söyler.

Beden Politikaları Anlamında Yeni Hastalık ve Sağlık Anlayışları

Karatay diyeti ile ünlenen, aynı adla yazdığı kitap çok satan Canan Karatay (2011) aslında kitabının bir diyet kitabı olmadığını sadece bilimsel yollarla doğru beslenmeyi anlattığını vurgulayarak, yine de kitabın adına "diyet" kelimesini ekleyerek kitabın satışını artırdıklarını Cüneyt Özdemir ile yaptığı söyleşide ifade ederken, (14 Ekim 2011 soru-yorum programı CNN Türk Cüneyt Özdemir) sağlıkla ilgili bir haberin, metnin günün moda anlamlarına uygun sunulmasının önemini vurguluyordu. Piyasa değerini arttırmak yani çok satmasını sağlamak için uygulanan bu taktik, sağlığın ve sağlık ile ilgili uygulamaların ticarileşme sürecini ve bu süreçte bilgi, güç, iktidar ilişkisi kurularak (tıbbi bilimsel bilgi ve uzmanların bu dönemde medyada yer almaları bu ilişkiyi pekiştirmektedir.) sunulmasının kanıtı gibidir. Karatay, aynı söyleşide bazı sağlıksız ve kimyasal madde içeren besinler ile ilgili yaptığı açıklamalar nedeniyle tehdit edildiğini söylemiştir. Böylece sağlık ve sağlığa ait popüler uygulamaların büyük sermaye ilişkileri içerisinde öncelikli olduğunu, aslında önemli olanın halkın sağlığı değil tüketim süreci içindeki yeri ve ticari değeri olduğunu ima etmektedir. Bu alanda ifade edilen ticari boyut belki de tahmin edilenden daha fazladır. Bu örnekten hareketle sağlık harcamalarının ve bir sektöre dönüşen sağlığın ticari ilişkiler içinde önemli bir konumda olduğunu dolayısıyla medyada adeta tüketim malzemesi olarak pazarlandığı iddia edilebilir. Bu pazarlanma sürecinin ise ağırlıklı olarak kadın bedeni, kadın hastalıkları, güzellik, incelik, gençlik gibi kadın bedeni ile ilişkilendirildiği görülmektedir.

Hastalık ya da sağlık, inşa edilen toplumsal süreçlerdir. Hasta ve ya sağlıklı olmak yorumlama, seçim ve eylem gerektirir. Toplumsal aktörler olarak hastalık ya da sağlık belirli anlamları olan durumlar olarak tanımlanır (Turner, 2011:238). Her toplumun kendine ait bir sağlık kültürü vardır ve sağlık kültürü her toplumun hayatı yaşama, kutlama, acı çekme ve ölme biçimlerini içeren bir dizi ritüelden oluşur (Illich, 1995:91). Her toplumun kendini tanımladığı ideolojiye göre bir sağlık politikası olduğu bilgisinden modern topluma bakıldığında; modern toplumların her türlü toplumsal ilişkiyi "doğru" ve "sağlıklı" olarak tanımlamak istedikleri anlaşılır. "Ezen ve ezilen sömüren ve sömürülen ilişkisinde de sağlıklı direnme yolları aranırken, sağlıklı toplum, sağlıklı nesiller yetiştirme düşüncesi hâkimdir, bu anlamda sağlık modern bir kavramdır" (Akay, 2001:5). Turner (2001) kapitalist toplumda hastalık ve sınıf ilişkisini tartışır. Bu çerçevede sermaye, devlet ve hastalık ve sınıf ilişkisine

ait tartışmaları gündeme getirir. Sosyal kurumlara işlevselci bakış açısıyla yaklaşan Parsons'a göre ise; sağlık organik düzey ile sosyal düzey arasında köprü görevi görür (Parsons, 2001:106). Böylece düzenin ve toplumsal uyumun devamına hizmet eder. Dolayısıyla sağlık, hastalık gibi kavramlar ve bunlara yüklenen toplumsal anlamlar işlevseldir ve yaklaşılan kültürel özellikler dolayısıyla görecelidir.

Kasapoğlu'nun ifade ettiği gibi, çok da uzun olmayan bir süre önce sağlık, hastalık dendiğinde akıllara hastaneler, doktorlar, ilaçlar gelirken artık sağlıklı yiyecekler, vitaminler, alternatif tıp, sağlık kulüpleri, aerobik, yürüyüş ayakkabıları, terapi, sağlık kontrolleri, düzenli, bakım ve denetim gelmektedir (2001:31). Günümüzde sağlık, yaşanan kültürün bir parçası, gündelik hayatın rutinlerinden birisidir. Işık; daha önce delinin yanında olmayan hekimin modern dönemde hastanın yanında yer almasının dayanağını yeni ahlaki ve hukuki yapılanmadan aldığını söyler. "Burada hekim hem babadır hem de yargıçtır yani hem aile reisi hem de düzenin yasasıdır" (Işık, 2004:76). Işık'a göre bu aşamada siyasal ideolojiler, tıbbi teknikler ve bilgi aynı bakış açısına, hedefe sahip olduğundan örtüşmektedir. Tekelioğlu'nun (1999:71) ifade ettiği gibi, "Foucault'un çalışmalarından hareketle bakıldığında Fransa'da devrim sonrası tıp mesleği yeniden tanımlanırken; kanun metninde tıp mesleği "ekonomik liberalizm" ve "sivil sözleşme" kuralları içinde tanımlanmıştı". Bu gelişmelerin sonunda artık tıp bilimi, sadece hastalıkların sağaltımı ve bu alandaki gerekli bilgilerden başka aynı zamanda bir de sağlıklı insanlara ilişkin bilgiyi yani hasta olmayanlar üzerinde çalışmayı ve model insanı tanımlamayı da amaçları arasına alır.

Beden ve yeni tıp anlayışının arkasındaki dinamiklerden birisi elbette kapitalist yaşama biçimidir. Kapitalizm ve tıbbın gelişmesi sürecinde beden ve hastalıklarla ilgili dinsel ve geleneksel yorumların yerini bilimsel, mekanik ve seküler yaklaşımlar almıştır (Çabuklu, 2004:109). Böylece tıp sosyolojisi bedene bakışta tıbbi pratikleri ele alırken diğer yandan da dönüşüm ve yeni tekniklerin neden olduğu yeni toplumsal perspektife de odaklanmaktadır (Işık, 1998:157). Bu bağlamda tıbbi bakış açısı teknik alandaki gelişmelerin toplumsal süreçlerine hâkim olmak zorundadır. Tıbbi gelişmelerin uygulama alanı olan beden toplumsallığın somutlaşmış halidir. Böylece beden toplumsal değişimin odağında yer alır.

Günümüz toplumunda sağlığa ilişkin algı ele alındığında kavramın yeni ve katı kurallara göre ve doğru araçların yardımıyla her gün yeniden üretildiği bir sistemin söz konusu olduğu görülür. Bu sistemde; "parola hastalık değil artık sağlıktır ve temel hedef sağlıklı olmaktır" (Nazlı, 2008:189). Sağlıklı olmanın bu denli önemli bir kavram olduğu günümüzde neredeyse tüm gündelik eylemler sağlıklı bedenler üzerinden işlerlik kazanmaktadır. Günümüzde

toplumsal hayatın tıplaştırılması yeni ekonomik sistemlerle bütünleşerek geçmiş dönemden farklı bir beden anlayışını ortaya çıkarmıştır. "Estetik, atletik, zayıf, ince bakımlı vücut belki de ona sahip olanlardan çok daha fazla kapitalist ekonomiyi yönlendirenlerin isteği gibi durmaktadır. Modern beden anlayışı aslında tüketim toplumlarının beden anlayışıdır" (Cirhinlioğlu, 2001,96).

Hastalık kavramının ortaçağda dinsel açıdan tanımlanan anlamları tıbbi bilginin bilimsel bilgiye dönüşmesinin sonucu tıp biliminin kurumsallaşması ve denetim aracına dönüşmesini getirmiştir. Nazlı'nın (2008:5) aktarımıyla, Foucault' ya göre tam bu noktada iktidar ve bilgi düzleminde, bedenin tıp aracılığıyla bilgi iktidar ilişkisi içerisinde ve bu pratikler tarafından yeniden tanımlanması, kurulması, üretilmesi ve düzenlenmesi durumu gündeme gelmiştir. Tıbbi bilgi bu süreçte, hastalıkları sınıflar, tanımlar ve açıklayarak bedenin teşhiri üzerinden işleyen ölüm algısını yeniden yorumlar. Bu yeni tıp anlayış eskisinden farklı olarak kurumsal, kendine ait normları ve tanımlamaları olan ayrı bir uzmanlık alanı ve bilimsel bilgi olarak belirir. Yani akla dayalıdır. Bu yeni tıp anlayışında artık beden düzenli olarak bakılması, kontrol edilmesi ve verimli, olması gereken bir iktidar alanıdır. Bu anlamda iktidarın araçlarından birisidir ve iktidarın uygulama mekânlarından biri olarak tanımlanabilir. Sezgin'in (2011:49) aktardığına göre, "Featherstone; beden bakımına olan dikkati düzenli olarak yapılan araba bakımına benzetir, Bauman ise dayatılan sağlıklı olma idealinin bir üst sınırı olmadığını iddia eder". Modern toplumlarda tıp kurumu normal ve "sapma" yı belirleyen kurum konumuna gelmiştir. Bu gücün sağladığı etkinlikle tıp bilimi sapmayı hastalık olarak tanımlar. Nazlı, bu durumun bir "medikalizasyon" sürecinin başlamasına neden olduğunu vurgular.

> "Modern öncesi dönemde öncelikli olan hasta birey değil, hastalıktı. Ölümle birlikte hastalık kaybolurdu; modern tıpta ise beden merkezdedir. Modern tıp hastalığa mekanik bir süreç olarak baktığı için, beden üzerinden yapılan bir takım teknik ölçümlerle hastalık tanımlanmaya, sınıflanmaya ve çözümlenmeye çalışılır" (Nazlı, 2008:6).

Bu süreçte hastalığa daha kapsayıcı yaklaşımlar söz konusu olmaktadır. Hastalığa yaklaşımda daha bütüncül olan ve beden/akıl ayrımına karşı gelen, bireyi kendi sosyal çevresi içinde bir bütün olarak kabul eden yaklaşım ise hastalığa sosyo-kültürel bütünlük içinde bakılması gereğini vurgulamaktadır. Böylece tıbbileştirme sadece doğrudan sağlık konularıyla değil sağlıkla ilişkilendirilerek daha geniş bir yelpazeye yayılmaktadır (Sezgin, 2011: 59). Yani neredeyse gündelik yaşamın her alanını kapsamaktadır. Kozmetik, temizlik, spor, gündelik hareketler, iletişim ve ilişki biçimlerinin sağlıkla bağlantılandırılmasıyla tüm yaşam düzeninin

Demez, G., (2012). Medyada yeni sağlık anlayışları ve kadın bedeninin temsili. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 9:1. Erişim: http://www.insanbilimleri.com

tıbbileştirilerek kontrol altına alındığı söylenebilir. Böylece insanın doğal yaşam döngüsü de bu anlamda yorumlanarak müdahaleye açık hale gelir. Çocukluk, hiperaktivite, ergenlik, yetişkinlik, hamilelik, stres, yalnızlık, yaşlılık, menopoz, cinsellik gibi doğal döngüler hastalık tanımları içine dâhil edilir. Bu çerçevede medya yayınları incelendiğinde tüketim ilişkileri kapsamında temel önemi olduğu anlaşılan beden ve sağlık söyleminin bu ilişkiyi yeniden üretip pekiştirdiği söylenebilir.

Sağlık, Kadın Bedeni İlişkisinin Medyada Ele Alınışı

Medyada sağlık ile ilgili metinler incelendiğinde haber ve bilgilendirme değeri taşıyan metinlerden çok, uzmanlar aracılığıyla, yani otoritelerin yorumuyla yönlendirici, düzenleyici, disipline edici metinlerin ön planda olduğu dikkati çekmektedir. Uzmanlar aracılığıyla verilen bir bilgi net, kesin ve doğru bilgi olma alt anlamlarını içerir. Uzmanların yani tıp alanında doktorların, alanlarındaki bilgi birikimlerinden aldıkları güçle toplum sağlığı üzerinde dolayısıyla spordan, beslenmeye, iletişimden, cinselliğe hemen hemen gündelik yaşamın tamamında söz sahibi oldukları anlamını da içinde barındırır. Bu nedenle çok satan Hürriyet, Posta gibi günlük gazetelerde neredeyse haftanın her günü ve köşe yazısı, okur sorularını yanıtlama, herhangi bir hastalık ve tedavi yöntemleriyle ilgili bilgilendirme gibi içeriklerle "hasta" lar başta olmak üzere, hastalanma ihtimali olanlar bilgilendirilir. Günlük yaşamlarını her ayrıntısına kadar programlamaya yönelik reçeteler sunulur. Uzmanların, tıbbi alanda "doktor"ların, etki güçleri önemli bir konudur, bilgi- güç ilişkisi anlamında ele alındığında ayrıca hastalık gibi, sıradan insanların etkin olamadıkları bir alanda, güçsüzlüğün verdiği duyguyla büyülü bir güce, otoriteye dönüşen "doktorlar" ve "uzmanlar" söylemleriyle toplumu disipline etmektedirler. Modern zamanlarda sağlık alanındaki otorite geleneksel toplumların aksine din değil rasyonel tıbbi bilgidir. Bu süreçte doktorlar ise toplumsal değerlerin sorumlusu olarak rahiplerin yerini almışlardır (Adak, 2002:79). Uzmanlar böylece kitle iletişim araçlarının yardımıyla gündelik hayatı doğrudan düzenleyen güç haline gelmişlerdir. Uzmanlar birer otorite olarak algılanmakta ve üretilen uzman ve yarı uzman kurumsal söylemlerle bilginin verdiği gücü kullanarak medyada sık sık yer almaktadırlar. Sezgin'e göre, tıbbi sosyal kontrol tıbbileştirmenin görünmez ve dolaylı yoldan gerçekleştirilmesinden kaynaklanır. Bu kontrol gündelik hayatın tüm alanlarına kolayca nüfuz eder ve bu alanlarla tıp arasındaki bağı sağlamlaştırarak ilerler. İlaç, tıbbi teknoloji, kozmetik, temizlik gibi diğer farklı sektörleri böylece destekler ve geliştirir. Birey tüm hayatı boyunca sağlıklı doğru davranışları yapmaya yönlendirilir, böylece bedeninin kontrolünü elinde

tuttuğunu sanan birey iktidar olarak uzmanların ve dolayısıyla bilginin kontrolündedir (Sezgin, 2011:57).

Sağlık söz konusu olduğunda insanların haber alma özgürlükleri ile yönlendirilme (sağlık, hastalık, uzun yaşama gibi) ile hassas oldukları ve yönlendirilmeye açık oldukları bir alanda kullanılmaları arasındaki fark gündeme gelmektedir. Bu çalışmada yazılı basının seçilmesinin nedeni bu konuda yapılan çalışmaların (Taşkaya, 2008) sağlık alanında yapılan reklamlar ve örtülü reklamlar için ağırlıklı olarak yazılı basının tercih edildiğini göstermesidir. Bu bilgi yazılı basının sağlık söylemi ve kadın bedeni arasındaki ilişkiyi görmek açısından önemli bir araç olduğunu göstermektedir. Söz konusu çalışmaya göre, genel reklam şikâyetlerinde en fazla şikâyete konu olan sektör yine sağlık sektörüdür ve örtülü reklam yayınlarına konu olan sektörler arasında ilk sırayı sağlık sektörü almaktadır (Taşkaya, 2008:327).

Bu amaçla günlük yayınlanan ulusal gazetelerden Hürriyet ve Posta gazetelerindeki sağlık ile ilgili metinler içerikleri bakımından irdelenmiştir. Nicel içerik analizi, medya metninin, aynı analitik çerçeveyi kullanan farklı okuyucular tarafından tekrar tekrar fark edilebilen sabit anlamına vurgu yapar. Niteliksel içerik analizi ise metinlerin alıcıya bağlı olarak çoklu anlamlar iletmesi durumuna vurgu yapar (Sezgin,2011:158). Daha çok metinlerin niteliksel olarak ele alındığı çalışmada, metin içerikleri söylem, anlam ve anlamın içerdiği ya da okuyucu tarafından anlamlandırılırken oluşabilecek alt anlamlarına odaklanılmıştır. Bu çerçevede hedef kitle, yaş grubu, cinsiyet, sınıfsal ve kültürel kodlar anlamında önemlidir. Kısaca sağlık metinlerinin kimin, neden, hangi mesajı kime verdiği ve okuyucuların bunu nasıl çözümlediği gibi sorular bağlamında ele alınması çalışmanın çerçevesini belirlemektedir. Yazılı metinler bu çalışma bağlamında gazeteler, genel nitelikleri açısından ciddi, popüler, sansasyonel olmak üzere üç grupta sınırlandırılabilir (Bilgin, 2000:126). Ciddi gazeteler, politik mesajları ağır basan ve magazinden uzak olan yayınlardır. Bu grup gazetelerde sağlık haberlerinin ya da sağlık ile ilişkilendirilecek metinlerin dar çerçevede ve sayısal olarak da az olduğu dikkati çekmektedir. Bu gazetelerde sağlıkla ilgili çoğunlukla kurumsal haberler görülmektedir. Bu nedenle çalışmanın amacına uygun olmadığı için bu grup gazeteler dışarıda bırakılmıştır. Sağlık metinlerinin magazinleştirilerek geniş bir kitleye ulaşmasını hedefleyen bu nedenle de büyük alanlarda yer veren ve dilini, içeriğini basitleştiren, standartlaştıran gazetelerden "Popüler Gazete" kategorisinde Hürriyet Gazetesi "Sansasyonel Gazete" kategorisinde de Posta Gazetesi'nin seçilmesi uygun görülmüştür. Bu seçim yapılırken sağlık haberlerine yoğun yer ayırmaları da etkili olmuştur. Gazeteler Kasım 2008- Şubat 2009 tarihleri arasında ilgili metinler bağlamında taranmıştır. Bu taramadan elde

edilen veriler değerlendirildiğinde Posta gazetesinin her gün sağlık haberlerine iki tam sayfa ayırdığı gözlenmiştir. Posta okunma oranı (çok satan) en yüksek gazetelerden birisidir. Magazin ve sansasyona önem vermesi, sağlık haberleri bağlamında dilinin akademik olmaktan çok gündelik konuşmalara yakın olması gibi etkenler okur kitlesini artırmıştır. Gazetelerde köşe ve yazı alanına ayrılan bütçe düşünüldüğünde konunun önemi anlaşılacaktır. Konunun uzmanı olan (genelde unvanları Prof. Dr. olan uzmanlar "Cinsellikle ilgili sorularınızı yanıtlıyor" gibi başlıklarla geniş bir alanda magazinsel bir üslupla okuyucu sorularını yorumlamaktadır.[2] Jinekolog Prof. Dr. …"Kadın Sağlığı" başlıklı bölüm ile, "Ürolog Doçent"…, "İstanbul Üniversitesi Üroloji Ana Bilim Dalı" "öğretim üyesi", "soru-cevap cinsel yaşam" gibi örneklerle alt tanımlamalar ve alt başlıklar dikkati çekmektedir.) doktorların, okuyucuların sorularını yanıtladıkları köşeler göze çarpmaktadır. Uzmanlar genelde akademik unvanlarıyla ya da üyesi oldukları hastane, bilimsel kuruluş v.b gibi statülerini ve uzmanlıklarını belirterek gazetelerde yer almaktadırlar. Bu da onların okuyucu-tüketici gözünde inandırıcılığını pekiştirmektedir. Bu durum bilgi- iktidar ve uzman- otorite ve denetim arasında yukarıda var olduğu iddia edilen ilişkinin kanıtı gibidir. Posta Gazetesinde sağlığa ayrılan sayfada ise Dr. unvanlı bir uzman "Göz Hastalıkları ve En Son Tedavi Yöntemleri" başlıklı üst başlık ve altında ise yine yarım sayfa Prof. Dr. vurgusu ile ve "İstanbul Üniversitesi Onkoloji Enstitüsü Müdürü" olduğu çarpıcı biçimde öne çıkarılan örnekler uzmanlar ve yorumlarının önemine ilişkin durumu açıklamaktadır. 10 Kasım 2008 tarihli Posta Gazetesi "Gözde Sarı noktaya dikkat" başlığı ile hastalık belirtileri, "Mikrodalga fırını sık kullanmayın" başlığı ile de teknoloji sağlık ilişkisine odaklanmaktadır. Bu iki örnekten de anlaşılabileceği gibi konular gündelik yaşamda herkesin bir biçimde karşılaşabileceği, ilgilenebileceği geniş bir alanı içermektedir. Dolayısıyla bu metinlerin okunma, yorumlanma ve takip edilme oranları yüksektir. Cinsellik, haz, cinsel uyum, doğum kontrolü, gebelik, kadınların özel günleri ve durumları, menopoz gibi konular en çok işlenen konular arasındadır. Bu konular dolayısıyla öncelikle kadının ve kadın bedeninin sağlık haberleri ve yayınlarında hedef kitleyi oluşturduğu sonucunu ifade etmektedir. Uzmanlar

[2] Bekâret, ilk cinsel ilişki ile ilgili sorular, iktidarsızlık gibi konular Posta Gazetesi'ndeki sağlık haberleri ve okuyucu soruları arasında sayısal olarak yüksek orandadır. Bazen üslubun hem soru soran hem de yanıtlayan açısından argoya kaydığı, alay etme, gerçek dışı ve kurgulanmış metin gibi izlenimler veren yazılarla karşılaşılmaktadır. Ancak günlük çok satan bir gazetede geniş bir alanın buna ayrılması sosyal olarak değerlendirildiğinde, masa başı kurgusal olarak üretilen metinler izlenimi veren bu yazıların okunma oranının, yani tüketiminin yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum bile başlı başına toplumsal olarak bu alandaki sorunlara ve eğitim ihtiyacına en azından konunun tartışılmasına, konuşulmasına olan talebe işaret etmektedir. Bu yayınların başka bir işlevi de sosyal hayatta rahat konuşulamayan bazı konuların uzmanlar aracılığıyla ve medya yayınları ile basitleştirilmesi, gülünçleştirilmesiyle etkisinin azaltılması, konuşulur, dalga geçilir ve önemsiz kılınır olmasına hizmet edeceği de söylenebilir.

aracılığıyla kadın bedeni üzerinden işletilen bu süreçte, bir yandan medya yoluyla uzmanların otorite olarak yorumlarını önemli hale getirir, pekiştirirken, diğer yandan da otoriteler arası rekabet ve güven sorununa işaret etmektedir. Çünkü bir birinden çok farklı diyet programı, bitkisel reçete, sadece pozitif tıbbın çözümlerini savunan uzmanlar ve çözüm önerileri gibi birbirini çürüten, yalanlayan yayınlara, alternatif tıbbın çözümlerine de sıkça rastlanmaktadır. Bu yayınlar medyada bilgi bombardımanına tutulan ve her konuda (buna uzmanlık gerektiren tıp da dâhil olmak üzere) yüzeysel bilgi sahibi olan bireylerin görüştükleri ve yakınlarındaki uzmanların söylediklerine kuşku ile bakmalarına, onların otoritelerini sorgulamalarına da neden olabilmektedir.

Çoğu metin doğrudan okuyucunun dikkatini çekmeye yönelik cümlelerden oluşur. Posta Gazetesi'nde cinsellikle ilgili sorular ve çözümler üreten metinler ve başlıklar, cinsellik ile ilgili, alaycı, komik ve iletişim süreçlerinde, gündelik yaşamda karşılaşılan örnek ve argümanlarla sunulmaktadır. Bu metinlerde özellikle kadın cinselliğine yönelik değer ve tutumların yeniden üretildiği gözlenmektedir. 10 Kasım 2008 Posta Gazetesinde yukarıda bahsedilen sayfaların dışında haber nitelikli bir sağlık haberi; "sertleşme sorunu kalp habercisi" başlığı ile verilmiş. Metnin yanında da kadınların cinsel tatminleri ile ilgili yapılan bir araştırmaya atıfta bulunuluyor. Konu "İdeal seksin sırrı" ve "bilimsel araştırma" başlıkları ile destekleniyor. Bilginin inandırıcılığının artması için de araştırmanın "İskoç ve Çek bilim adamları" tarafından yapıldığı vurgulanıyor. Sağlık ile ilgili metinlerin yine uzmanlar aracılığıyla işlendiği diğer gazete olan Hürriyet Gazetesi ise sağlık kavramı altında ağırlıklı olarak cinsellik, güzellik, incelik, yaşlanma, menopoz, sağlıklı beslenme, uzun ömür, diyet, spor, depresyon gibi metinler aracılığıyla bedensel, ruhsal ve estetik sağlığı ön plana çıkarmaktadır. Buradan hareketle birey beslenme ve yaşam tarzına ilişkin yönlendirme ve tüketmeye yönlendirilmektedir. Yaşam felsefesi sorgulanmakta, gündelik rutinler irdelenmekte, stres, spor, sağlıklı ilişki, kriz yönetimi, genç ve dinç kalma gibi konular da sağlık alanına dâhil edilmektedir. Söz konusu alanlar son yıllarda erkekleri de içine alsa da ağırlıklı olarak kadın ve kadın bedeni ile ilişki kavramlardır. Bu anlamda medyada sağlık alanında en çok kadınlara yönelik program, yayın, metin üretildiği söylenebilir.

Hürriyet Gazetesi'nde Prof. Dr. Osman Müftüoğlu "Yaşasın Hayat" başlığı ile tam sayfa özellikle beslenme sağlık ilişkisi, diyet, spor, sağlıklı yaşamın sırları ile ilgili yazılarla yer almaktadır. Sağlık ile ilgili metinler, başlıklar ele alındığında; "cinsel yaşam; hepatit B cinsel yolla bulaşır mı?", "Egzersiz: protein tozları tehlikeli olabilir mi?", "Menopoz: kilo aldırır mı?", "Beslenme: Kolesterolü azaltan besinler hangileri", "Yaşlanma: göz için en faydalı

vitaminler hangileri?" "Kalbiniz: kalp hastalıkları erkeklerde neden daha sık görülür", "Kötü bir Alışkanlık: puro masum mu?", Meme kanserine atıf yapan bir resim alt yazısı ise büyük ve kalın harflerle "her gün önemlidir" (9 Kasım 2008) gibi başlık ve anlatımlarla sağlık metinlerinin kadın ve kadın bedeni üzerinden işlendiği göstermektedir. Sağlık konusu "güzellik" "stresle başa çıkmanın yolları"nı "yoga", "meditasyon", "egzersiz"lerle birlikte anlatılarak bu konuların yaşamın ayrılmaz birer parçası olduğu düşüncesi yerleştirilmektedir. 15 Kasım Hürriyet Gazetesi'nin Kelebek ekinde çıkan bir haber-yorum, estetik cerrahi, migren, botoks, gençleşme gibi birçok kavramı bir arada kullanarak durumu gözler önüne sermektedir: "güzellik halleri" başlıklı tam sayfa ile "aynı anda hem gençleşin hem migrenden kurtulun" estetik cerrahide yeni gelişmelerle "endoskopik yüz gençleştirme" ve "botoks yapan kadınların migren ağrılarının azaldığı" vurgulanarak kadın bedeni, güzellik, sağlık, teknoloji ilişkisi kurulmaktadır.

Sağlıklı olmanın önemli ölçütlerinden olan düzenli ve bilinçli beslenme sağlıkla ilgili metinlerin içinde sıkça yer almaktadır. Hangi besinlerle "toksitlerden arınılacağı", davetlerde beslenme önerileri, parti günü sabahtan itibaren ne yenmesi gerektiği, davetten bir hafta önce nasıl beslenmek gerektiği, bu çerçevede aynı gazetede aynı gün verilen bilgiler arasındadır. Toksinlerden arınmak, detoks gibi tıbbi ve uzmanlık gerektiren uygulamalar ile ilgili genel ve yüzeysel açıklamalar yapılmakta, özellikle kadınların dikkati bu alana çekilmektedir. Zaten amaç derinlemesine bilgilendirmek değildir, haberdar etmek ve tüketime yönlendirmektir. Prof. Dr. Osman Müftüoğlu ve "Yaşasın Hayat Ekibi'nden "yaşam reçeteleri" sunulmakta, sağlık, yaşam projesine dönüşmektedir. Burada sağlık haberlerinin tüketicisi olmak için hasta olmaya gerek yoktur. Çünkü sağlık kavramı ve sağlıklı olmak, hasta olmamak, iyi yaşamak anlamlarına gelmektedir. Bu da gündelik yaşam rutinlerinin uzmanlar tarafından tanımlanması, yönlendirmesi sonucu "bilinçli" yaşamakla ulaşılacak bir şeydir. Dolayısıyla birey gün boyu, medyada yapılan yayınlar aracılığıyla yaşamını disipline etmekte, doğru beslenmenin, doğru ilişki kurmanın, mutlu olmanın reçetelerini uzmanlardan almaktadır. Bu anlamda aynı gazetede bir grup diyetisyen "cilt yaşlanması", "kolit", "depresyon ve erken doğum ilişkisi", "nabız basıncı", "diyet ve sosyalleşme, obezite" gibi konuları ele alarak bireyleri (kadınları) günlük yaşamlarını bu kriterler çerçevesinde düzenlemeye yönlendiriyor. 14 Kasım 2008 Posta gazetesinde, cinsellikle ilgili "fazlası zararlı", kısırlık, erken menopoz ve hormon eksikliği konuları gündeme getiriliyor. 12 Kasım 2008 Hürriyet gazetesinde "toplum" sayfasında "sağlığımız akıllı haplara emanet" kokain bağımlılığı yapan gen bulundu", "anti-depresanlar kısırlık nedeni" gibi konular işleniyor. Akıllı haplar, kokain

bağımlılığın genetik olması dolayısıyla tıbbın yardımına gereksinim duyulması, anti-depresan kullanmanın kısırlığa neden olabileceği gibi yoğun ve uzman olmayan bireyler için işlevsiz olan bilgi bombardımanı ile aslında bireyin gündelik yaşamını planlarken sürekli bu alanları düşünmesi ve yaşamını buna göre düzenlemesi istenmektedir. Konu sürekli, basit ve içeriği boş bilgilerle birey bilincinde canlı tutularak yönlendirilme yapılmaktadır. Üstelik bu bilgileri veren uzmanlardır ve otoriteleri sorgulanmaz.

16 Kasım 2008 Posta Alzheimer'a karşı evliliğin kalkan olduğu haberi ile evlilik kurumunun bireysel yaşamdaki etkileri pekiştiriliyor, evli olmamanın yalnızlık ve stres gibi sonuçlarının Alzheimer hastalığına neden olabileceği olasılığı nedeniyle evlilik gündeme getirilip, sosyal bir kurumun bireysel ve biyolojik ve psikolojik işlevlerine değiniliyor. Birçok metin; zeytin ve zeytinyağı, bazı bitkiler, baharatlar ile ilgili ömrü uzattığı, yaşlanmayı geciktirdiği, cilt, hazım, kalp damar hastalıklarına iyi geldiği vurgulanıp, kanserden koruma gibi alanlarla ilişkilendirilerek işlenmiş ve böylece beslenme rejiminin güzellik, yaşlanma ve estetik açıdan ne denli önemli olduğu yeniden uzmanlar tarafından anlatılmıştır. Sağlık metinleri içerisinde kadın cinselliği, cinsellik ve estetik ve teknolojinin bu alandaki yeni ürünlerinin tanıtımı da önemli yer tutar. Hürriyet Gazetesinin Kelebek eki estetik ve güzellik ile ilgili kadınlara tam sayfa yayın yapmaktadır. Ele aldığı konular arasında; saç dökülmesi, burun estetiği, "gençlik", diyabet" gibi konular yanında başlıklar çarpıcı spotlar olarak verilmiştir. Bu konular "Estetik Cerrah" olduğu belirtilen bir uzman tarafından sosyal yaşam ve gündelik yaşama ilişkin detaylarla birlikte işlenmektedir. Böylece estetik cerrahinin ne denli işlevsel ve yaygın olduğu ve yaşamın içinde olduğu duygusu yerleştirilmektedir.

Müftüoğlu "ekonomik sıkıntıya rağmen şişmanlıyoruz" (Hürriyet Gazetesi, 17 Kasım 2008) başlığı ile konuya sosyal, ekonomik ve politik yaklaşımları birlikte ele alarak yorum getirmektedir. Böylece sağlık sadece bireysel bir sorun olarak değil ekonomik kriz, doğru ve bilinçli beslenme gibi alanlarla da ilişkilendirilmektedir. Kilo ile hormon, kan, yağ dengesi ile ilgili bilgilendirmeler yapılarak okuyucu bilgilendirilmektedir. Ancak bu bilgilerin konunun uzmanı olmayan insanların ne işine yarayacağı da ayrıca değerlendirilmesi gereken bir durumdur. Müftüoğlu'nun köşesinde "yaşam reçeteleri" sunulurken, "Diyet Günlüğü" başlığı ile aynı sayfada başka uzmanlar, diyetisyenler yorum ve bilgilendirme yapmaktadırlar. Böylece sağlık diyet, zayıflık kavramlarıyla birlikte ele alınarak alt metinde kadın ve kadın bedenine gönderme yapılmaktadır. Özellikle diyet yaparak gündelik yaşamı sürdürme yolları, "diyetinizi sosyalleştirin", "kafelerde otururken yemek öncesi içki ile birlikte alınan gıdalardaki kalori hesapları" gibi önerilerle gündeme getiriliyor. Davetlerde beslenme

önerileri, parti günü sabahtan akşama kadar ne yenebileceği detaylarıyla anlatılıyor (Hürriyet Gazetesi, 14 Kasım 2008). Böylece diyetin geçici bir şey olmadığı, yaşamın bir parçası olduğu vurgulanmaktadır. Güzellik, yaşlanmanın etkilerinden korunma gibi konularla ilgili olarak sık sık bitkisel ilaçlar, uygulamalar önerilmektedir. Son yıllarda tamamlayıcı bir tedavi biçimi olan bitkisel ilaçlarla ilgili yayınlar, yine çoğunlukla doktor olan uzmanlar tarafından ele alınmaktadır. Mesela; bir bitkinin (kantaron) cildi beslediği, anti-depresan etkisi olduğu ve ağrıya iyi geldiği anlatılıyor (14 Kasım 2008 Hürriyet). Böylece sağlık söz konusu edilerek yeni tüketim alanları yaratılmaktadır. "Aynı anda hem gençleşin hem de migrenden kurtulun" başlığı ile "Güzellik Halleri" alt başlığında "bu besinlerle toksinlerden arının", "ciltlere sihirli dokunuş", ile (bir kozmetik firmasının reklamını da içeren metin) konu ayrıntılandırılmaktadır. "Çatık kaşların arasına yağ dokusu yerleştirilmesi, parlayan, çatmayan bir alın ve migreni olmayan ve nöbetleri azalan bir insan yaratabiliyorsunuz" (Hürriyet Gazetesi 15 Kasım 2008). Yine Hürriyet Gazetesinde 17 Şubat 2009 egzersizin cinsel gücü artırdığı vurgulanarak, yanında kadın ve doğurganlık, bebek bakımına ayrılan geniş bir alanda bilgilendirme yapılmaktadır. 21 Şubat 2009 tarihli Hürriyet Gazetesi Kelebek eki, tam sayfa olarak kozmetik alanında üretim yapan bir markanın reklamını yaparak, güzellik önerileri, hamam ritüelinin cilt üzerindeki etkileri, hamamın hem cildi hem de ruhu arındırdığı, dolayısıyla bedensel ve ruhsal sağlığın kaynağı olduğu ima ediliyor. Sayfada geniş yer ayrılan kozmetik markası da alt metinde bu güzelliğin ve temizliğin araçlarını sunmaktadır.

Aynı sayfalarda kadın ve alışveriş, aşırı tüketim ilişkisi kurularak ve alışveriş bir hastalık, bağımlılık olarak değerlendirilerek, bu konuda bilinçlendirme, yönlendirme yani tedavi önerileri sıralanmaktadır (21 Şubat 2009 Posta Gazetesi). Bu metinde "alış- verişkolikler'e " tam sayfa bilinçli alışveriş önerileri verilmektedir. Kadınlara yönelik bu "iyi niyetli" bilgilendirici metin arka planda tüketimi körüklemektedir: "Nasıl seçmeli, indirimler, tavsiyeler". Bağımlı olup olmadıklarını ölçen testler, sık görülen alış veriş bahaneleri sıralanmaktadır (Hürriyet Gazetesi). 21 Şubat 2009 Hürriyet Gazetesinin Kelebek ekinde "sağlıklı yaşlanın", "annelik, hamilelik, hamilelere yapılan toplumsal baskılar", "kız çocuk tercihi" gibi konular irdelenerek, kadınlara bir yandan öneriler verilirken diğer yandan da bireysel ve sosyal sorunları irdelenmekte, tedavi yolları önerilmekte, yaşamlarını nasıl düzenleyecekleri öğretilmekte yani eğitilmektedirler. 22 Şubat 2009 Hürriyet Pazar ekinde "gözlerdeki şişliklerden nasıl kurtulurum", "az tuzlu yemek kilo kaybı yapar mı" sorular yine sağlık, beden ve kadın ilişkisi içinde ele alınmaktadır. "Yaşasın hayat enstitüleri çoğalıyor", Sapanca ve Çeşme'de "diyet", "egzersiz", "SPA", "dinlenmek", "eğlenmek", "bilimsel

ölçülerde beden ruh detoksları yapmak için", açılmış olan ticari merkezlerin duyurusu yapılmaktadır. Bu merkezler özellikle kadınlara yöneliktir ve bedensel, ruhsal arınma, yenilenme, gençleşme, formda kalma mekânlarıdır. Başka bir ilginç metinle güzelliğin yapılabilen, sonradan üretilen bir süreç olduğu vurgulanıyor. Artık günümüzde güzellik doğal değil, üretilmiştir. "Türkan Şoray: "efsane gözlerde estetik varmış". Doktoru açıklamış, ameliyat değil iğneyle ufak bir dokunuş yaptık demiş". Böylece aslında estetik ameliyatsız güzelliğin olamayacağı, bir dönemin "efsane güzeli", özellikle de gözleri ile ünlü bir sinema sanatçısının bile bir operasyon geçirmeden güzelliğinin tamamlanmayacağı ima edilmektedir (21 Aralık 2009, Hürriyet Gazetesi).

Sonuç

Sağlık, kadın bedeni ilişkisi ve bunun medya metinlerinde nasıl yer bulduğunu, hangi bağlamda temsil edildiğini irdelemeyi temel alan bu çalışma ile bedenin gündelik yaşamın düzenlenmesinin aracı olduğu, dolayısıyla politik olduğu yani iktidar ilişkilerinin görünür kılındığı bir mekân olduğu bilgisi pekişmiştir. Görünen ve somut bir varlığı olan iktidar anlayışının yerini görünmeyen ama her alana, her duruma sızan ve rıza üretimiyle gerçekleşen iktidar anlayışına bırakması ile iktidarın kendini bedenler üzerinden var ettiği bir toplumsal yapıya geçilmiştir. Foucault'nun disiplin toplumu dediği bu toplumsal yapıda bio-iktidar kavramı ön plana çıkar ve iktidar sosyal yaşamın düzenlenmesi, gündelik rutinlerin denetlenmesi ile beden üzerinden var olmaya devam eder. Bu anlamda iktidarın uygulayıcıları gücünü bilimsel bilgiden alan uzmanlar ve toplumsal kurumlardır. Bir toplumsal kurum olarak sağlık ve uygulayıcıları olarak sağlık personeli ve politikaları da bu süreçte önemlidirler. Sağlığın değişen anlamı, sağlık, toplum, birey ilişkisi bu çerçevede her dönem yeniden düzenlenir. Günümüzün önemli güçlerinden ve bilgilendirme, eğitim ve sosyalleşme araçlarından olan medya da bu iktidar ilişkileri içinde yerini almıştır. Eğlendirerek, yönlendirerek, örnekleyerek, bilgilendirerek geçerli dönemsel normların yerleşmesi, yaygınlaşması ve pekiştirilmesi süreçlerinde etkin ve önemli bir güçtür. "Tüketim Toplumu'"nda (Baudrillard, 1997) beden; hem metalaştırılarak hem de pazardan alınan nesnel metalar ve semboller aracılığıyla kimliği ortaya koyan bir dil haline gelmiştir (Özcan, 2007).

Bu bağlamda gazetelerde yer alan sağlık haberleri değerlendirildiğinde; sağlıklı bir yaşam sürmek, sağlıklı yaşlanma, yaşlılığı geciktirme, diyet, incelik, güzellik, depresyon ve stres ve giyim, kuşam, moda önerileriyle kadınlar üzerinde yoğunlaşan, kadınlığın toplumsal durumlarını ve kadın bedenini bu bağlamda düzenlemeyi, eğitmeyi, disiplin altına almayı

hedefleyen metinlerin çokluğu dikkat çekicidir. Metinlerde hastalık, sağlık ve beden tanımları yapılırken bireylerin özellikle de kadınların kendilerini daha iyi, mutlu, sosyal ve zinde dolayısıyla üretken hissetmelerine hizmet ettiği izlenimi veren bir yayın politikası göze çarpmaktadır. Bunu sağlamak için de uzmanlara ve uzmanlık bilgilerine başvurulmaktadır. Bu nedenle uzmanların önerileri dikkate alınmalı, günün yirmi dört saati, beslenmeden, dinlenmeye, spordan, sosyal ilişkilere, cinsellikten, arkadaş ilişkilerine kadar her alanda önerileri hayat geçirilmelidir. Böylece daha verimli, doyumlu bir yaşam vaat edilir ve gündelik hayat düzenlenir, disipline edilir, normalleştirilir.

Özetle; incelenen gazetelerdeki sağlık haberleri ve yayınlarının tüketim toplumunun öne çıkardığı özellikle cinsellik, kadın sağlığı ve hastalıkları, ürolojik sorunlar, diyet, şişmanlık, menopoz, yaşlanmama (genç güzel ve ince kalmanın yolları) sık sık gündeme getirilir. Yayınların bilgilendirmeden çok haberdar etmeyi hedefleyen, güncel ve tüketime yönelik, yaşam tarzları önerir düzeyde olduğu görülmektedir. Cinsellik, güzellik, yaşlılık gibi kavramların çok işlenmesi tüketim toplumuna, imaj ve görünümün öne çıktığı ideolojiye işaret eder. Kişisel bakım ve kozmetik, beslenme, cinsel özgürlük, uzun yaşam hatta yaşlanmama, menopoz, ölümsüzlük, sosyal olma, annelik, ilişkiler, spor, diyet gibi günümüzün yüceltilen değerleri sağlık kavramı altına toplanmış sürekli biçimde yayın yapan söylem üreten ve bunu medya aracılığıyla yaygınlaştıran uzmanların denetimine verilmiştir. Ticari ilişkileri gözeten, reklam ve tüketime yönelik sağlık söyleminin kadın bedenine ilişkin uygulamaları, düzenlemeleri içermesi bu anlamda önemlidir. Bu çerçevede sağlıklı bedenin, sağlıklı yaşamın, sağlıklı ilişkinin tanımı yapılmakta, nasıl olması gerektiği gündelik rutinler üzerinden öğretilmektedir. Bu anlamda medya yayınlarında verilen mesaj; sağlıklı beden estetik ve bakımlı ve temizdir. Sağlıklı insan ise sosyal ilişkilerinden, giyim tarzına, diyetten cinselliğe uyumlu, "doğru" kararlar alan ve davranan insan olarak özetlenebilir.

Kaynakça

Adak N. (2002). *Sağlık Sosyolojisi Kadın ve Kentleşme*, İstanbul: Birey Yayınları.

Akay A. (2001). Önsöz, Sağlık Sosyolojisi Özel Sayısı, *Toplumbilim Dergisi*, İstanbul: Bağlam Yayınları, 13:5-6

Baudrillard J. (1997). *Tüketim Toplumu*, Çev: Hazal Deliceçaylı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Behnke C. and Meuser M. (2001). "Gender and Habitus" *Gender in Interaction: Perspectives on femininity and masculinity in ethnography and discourse*/ edited by Bettina Baron, Helga Kotthoff, Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins Publishing, 93:153- 173.

Bilgin N. (2000). *İçerik Analizi*, İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Bourdieu P. Wacquant, L.(2003). *Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*, Çev: Nazlı Ökten,İstanbul: İletişim Yayınları.

Cirhinlioğlu Z. (2001). *Sağlık Sosyolojisi*, Ankara: Nobel Yayınları.
Çabuklu Y. (2004). *Postmodern Toplumda Kriz ve Siyaset*, İstanbul: Kanat Yayınları.
Çabuklu Y. (2006). *Bedenin Farklı Halleri*, Beden, İstanbul: Kanat Yayınları.
Elias N. (2000). *Uygarlık Süreci*, Çev: Ender Ateşman, İstanbul: İletişim Yayınları, Cilt I.
Fiske J. (1999). *Popüler Kültürü Anlamak*, Çev: Süleyman İrvan, Ankara: Ark Yayınları.
Giet S. (2006). *Özgürleşin Bu Bir Emirdir, Kadın ve Erkek Dergilerinde Beden*, Çev: İdil Engindeniz, İstanbul: Dharma Felsefe.
Illıch I. (1995). *Sağlığın Gaspı*, Çev: Süha Sertabiboğlu, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
Işık E. (1998). *Beden ve Toplum Kuramı*, İstanbul: Bağlam Yayınları.
Işık E. (2004). *Gen-politik*, İstanbul: Bağlam Yayınları.
Karatay Canan E. (2011). *Karatay Diyeti, Bilimsel Gerçeklerle Kilo Vermenin ABC'si*, İstanbul: Hayy Kitap.
Kasapoğlu A. (2001). Güncel sosyal Sorunlar ve Sağlık, Sağlık Sosyolojisi özel Sayısı, *Toplumbilim Dergisi*, İstanbul: Bağlam Yayınları, 13: 23-37.
Mauss M. (2006). *Sosyoloji ve Antropoloji*, Çev: Özcan Doğan, Ankara: Doğubatı Yayınları.
Meuser M. (2009). Body, Masculinity and Identity. Theory of Action and Discourse Theory Perspectives, Paper presented at the conference "*Body and Masculinity in the Globalizing World"*, Akdeniz University, Antalya/ Turkey, 15. Oct. 2009.
Nazlı A. (2009). "Sosyolojik Bakışın Eşiğindeki Beden", *Toplumbilim Dergisi*, Beden Sosyolojisi Özel Sayısı, İstanbul: Bağlam Yayınları, 24: 61-68
Nazlı A. (2008). *Hastalık ve Hasta Bedenin Sosyal İnşası: Meme Kanseri Örneği*, İzmir: Güven Kitabevi
O'Neill J. (2007). Disiplin Toplumu: Weber'den Foucault'ya, Çev: Mine Yıldırım, *Doğu-Batı Dergisi*, Şiddet Özel Sayısı, Doğubatı Yayınları: Ankara, 43: 233-252
Özcan B. (2007). Geç Kapitalist Tüketim Toplumunun Tüketici Kimliklerine Ev Sahipliği Yapan "Meta Beden" *e-Journal of New World Sciences Academy*, Volume: 2, Number: 3
Parsons T. (2001). "Sağlık ve Hastalık Sosyolojik Bir Eylem Perspektifi" Çev:Tülin Kurtarıcı, Sağlık Sosyolojisi Özel Sayısı, *Toplumbilim Dergisi*, İstanbul: Bağlam Yayınları, 13:99-107
Sezgin D. (2011). *Tıbbileştirilen Yaşam ve Bireyseleştirilen Sağlık*, İstanbul:Ayrıntı Yayınları.
Soykan Ö. N. (1996). Beden Fenomenolojisi İçin düşünceler Beden Politikasının Bir Yüzü: Spor, *Varlık Dergisi*, İstanbul: Varlık Yayınları. 1064: 54-59
Taşkaya M. (2008). *Türkiye'de Neo-Liberal Süreçte Örtülü Reklam Deneyimi: Düzenlemeler, Denetim ve Aktörler*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler ABD. (Yayınlanmamış Doktora Tezi)
Tekelioğlu O. (1999). *Michel Foucault ve Sosyolojisi*, Çev: İbrahim Sirkeci, İstanbul:Bağlam Yayınları.
Turner Bryan S. (2001). "Kapitalizm, Sınıf ve Hastalık", Çev: Aylın Dikmen, Sağlık Sosyolojisi Özel Sayısı, *Toplumbilim Dergisi*, İstanbul:Bağlam Yayınları. 13:109-118
Turner Bryan S. (2011). *Tıbbı Güç ve Toplumsal Bilgi*, Çev: Ümit Tatlıcan, Bursa: Sentez Yayınları.
Yumul A. (2000). "Bitmemiş Bir Proje Olarak Beden" Uygarlık Süreci Özel Sayısı, *Toplum ve Bilim* Dergisi, İstanbul: Birikim Yayınları. 84:37-50

TV Programı:
CNN TÜRK Soru- Yorum Programı (Hazırlayan; Cüneyt Özdemir) 14 Ekim 2011

Gazeteler
Hürriyet Gazetesi, Kasım 2008- Şubat 2009.

Posta Gazetesi, Kasım 2008- Şubat 2009.
Hürriyet Gazetesi, 9 Kasım 2008.
Hürriyet Gazetesi, 12 Kasım 2008.
Hürriyet Gazetesi, 13 Kasım 2008.
Hürriyet Gazetesi, 15 Kasım 2008.
Hürriyet Gazetesi, 17 Kasım 2008.
Hürriyet Gazetesi, 21 Aralık 2008.
Hürriyet Gazetesi, 17 Şubat 2009.
Hürriyet Gazetesi, 21 Şubat 2009.
Hürriyet Gazetesi, 22 Şubat 2009.
Posta Gazetesi, 10 Kasım 2008.
Posta Gazetesi, 14 Kasım 2008.
Posta Gazetesi, 15 Kasım 2008.
Posta Gazetesi, 16 Kasım 2008.
Posta Gazetesi, 21 Şubat 2009.